

OSMANLI İSTANBULU

X

editörler

Feridun M. Emecen – Ali Akyıldız

OSMANLI İSTANBULU X

X. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri
25-26 Mayıs 2024, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

editörler

Feridun M. Emecen

Ali Akyıldız

Genel Yayın No: 2
Sempozyum Dizisi: 1

OSMANLI İSTANBULU

X. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, Bildiriler

proje yönetimi
Mustafa Sinanoğlu

düzenleme kurulu
Feridun M. Emecen (başkan), Ali Akyıldız (başkan yardımcısı),
Cengiz Yolcu (akademik sekreter)
Ali Karabacak (idari sekreter), Alphan Akgül,
Özlem Çaykent

editörler
Feridun M. Emecen
Ali Akyıldız

yayın koordinatörü
Ali Karabacak

grafik tasarım
Coşkun Yıldırım Türk

kapak tasarımı
Ümit Ünal

basım tarihi
2025

ISBN 978-605-9437-64-6

basım yeri
TDV Yayın Matbaacılık
TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11
Yenimahalle / Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 (pbx) Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 48058

Emecen, Feridun M. (ed.)
Osmanlı İstanbulu-X / Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız (ed.). - İstanbul : İstanbul 29
Mayıs Üniversitesi, 2025.
536 s. ; fot. ; 23,5 cm.
ISBN 978-605-9437-64-6
1. İstanbul (Türkiye)_Tarihçe 2. Osmanlı İmparatorluğu_Tarihçe
956.21 DC 20

İçindekiler

7	SUNUŞ • MUSTAFA SİNANOĞLU, REKTÖR
9	TAKDİM • FERİDUN M. EMECEN – ALİ AKYILDIZ
11	YUNUS EMRE AYDIN <i>Rus Oryantalist İ. N. ve Onun Osmanlı İstanbulu'nda Ramazan ve Ramazan Bayramı Hakkındaki Notları</i>
21	AHMAD GULİYEV <i>Reception, Display, and Representation: Exotic Animals in Early Modern Istanbul</i>
33	ALİ AKYILDIZ <i>30 Eylül 1913'te İstanbul'da Meydana Gelen Ölümcül Seller</i>
47	OĞUZ SATIR <i>Kaza mı, Sabotaj mı? 1917 Haydarpaşa İnfilâkı</i>
79	MEHMET DEMİRTAŞ <i>1189 (1775-1776) Tarihli Bir Narh Defterine Göre Sarayın Bir Senelik Mutfak Harcamaları</i>
93	MEHMET DEMİRYÜREK <i>Nizâm-ı Cedid İstanbulu'nda Sultan ve Kahve: "Bahaya Satılmasına Rızam Yoktur" (1789-1806)</i>
115	HASAN ALİ ÇAKMAK <i>II. Abdülhamid'in İkbalî Behice Hanımefendi'nin İstanbul'da Yalnız Yaşama Emeli ve İttihatçılarla Amansız Mücadelesi (1909-1914)</i>
133	GALİP ÇAĞ <i>Klasik Çağın Sonunda Bir Toplu Taşıma Sorunu: Üsküdar- İstanbul Kayık Taşımacılığında Aksaklıklar ve Devlet Müdahalesi (1564-1596)</i>
143	LEVENT DÜZCÜ <i>Şirket-i Hayriye Vapurlarında Yolcular</i>
181	ONNİK JAMGOCYAN <i>Le Tarif Douanier Russo-Turc De 1782</i>

- 225 NEJLA DOĞAN
Üsküdar Mahkemesinde Vakıf Oluşturma Pratiği: Şer'iyye Sicilleri Işığında Bir İnceleme
- 243 AYHAN PALA
Osmanlı İstanbulu'nda Müslümanların Gayrimüslimlerle Evlenmeleri
- 253 NİLAY ÖZLÜ KARACA
Birinci Dünya Harbi'nde Medine'den İstanbul'a Getirilen Kutsal Emanetler ve Uluslararası Yankıları
- 267 ERGÜN HASANOĞLU
İstanbul Bulgar Kapıkethüdahğı (1879-1909)
- 291 ÖZDE ÇELİKTEMEL
Osmanlı İstanbulu'nda Savaş ve Sinema
- 305 SEMA KÜÇÜKALIOĞLU ÖZKILIÇ
Osmanlı Deniz Taşımacılığında Bir Islah Çabası Olarak Şirketleşme Meselesi
- 347 SADIK MÜFİT BİLGE
Osmanlı İstanbulu'nda Ev ve Mutfak Eşyası Üreten ve İşleyen Üç Esnaf Grubu (Bakırcı, Kazancı, Kalaycı Esnafı)
- 381 İLHAMİ YURDAKUL
Üsküdar ve Kadıköy Su Şirketinin İmtiyaz Sahasına Göksu Bendi İçme Suyunun Dağıtımı (1894-1904)
- 407 SEVVAS E. TSILENIS
Aslen İstanbullu Bir Yunan Sefirinin Anılarında Osmanlı Başkentinde Sosyal ve Kültürel Hayat (1869-1871)
- 425 YÜKSEL KAŞTAN
Bazı Alman Gazeteleri ve Almanca Eserlerde İstanbul Algısı (1881-1922)
- 465 VURAL GENÇ
Osmanlı Payitahtında Bir Safevi Rehinesi: Haydar Mirza
- 497 HAVVA ÖNALAN
İstanbul'dan Lizbon'a: Sultan III. Ahmed'in Rüyası ve sair Hadiseler Üzerine Havadisler
- 505 KÜBRA FETTAHOĞLU
İstanbul Basımında Siyasi Anlatı Aracı Olarak Astronomi İmgeleri

30 Eylül 1913'te İstanbul'da Meydana Gelen Ölümcül Seller

Ali Akyıldız

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Bu makalede 29 Eylül'ü 30 Eylül'e bağlayan gece önce yavaş yavaş başlayan ve saat 10'dan itibaren hızlanarak İstanbullulara gerçek bir kâbusu yaşatan yağmur ve sellerin neden olduğu yıkım, hasar, can kayıpları ve devletin aldığı tedbirler incelendikten sonra doğayla inatlaşmanın sonuçlarına dikkat çekilecek ve bugün de aynı zihniyet, yaklaşım ve duyarsızlıkla hareket edip farklı sonuçların alınacağını uman ve uğranılan toplumsal felaketleri kadere bağlayan sakim düşüncenin bir örnek olay üzerinden tarihi izdüşümüne ışık tutulacaktır.

Balkanlarda ortaya çıkan ciddi sorun ve savaşlarla boğuşan ve bütün dikkatleri o sırada Bulgaristan'la sağlanmış olan barış üzerinde yoğunlaştıran Osmanlı kamuoyu, birdenbire kendini hiç hesapta olmayan büyük bir sorunla karşı karşıya bulur. Gece 11 sularında şiddetli esen lodosun eşliğinde etkisini iyice arttırarak “bardaktan değil, testiden boşanırcasına” yağan yağmurun şehirde yarattığı tahribatın boyutları gün ağarınca ortaya çıkar. İlk tespitler, selin Kâğıthane, Çobançeşmesi, Alibeyköy, Silahtarağa, Eyüp, Büyükdere, Sarıyer ve İstinye'de etkili olduğu yönündeydi. *Sabah* gazetesi sellerin etkilediği yerleri ve hasar miktarını yerinde görüp kamuoyuna bildirmek amacıyla muhabirlerini şehrin farklı bölgelerine gönderir.¹ *Servet-i*

.....

1 *Sabah*, nr. 8635, 1 Ekim 1913, s. 1.

Fünun ise ulaşan ilk bilgilere dayanarak selde 300 civarında insanın kaybolduğu tahminini dile getirir.²

Sellerin en çok zarar verdiği Kâğıthane, Alibeyköy ve Silah-tarağa civarında yağmurun şiddetini arttırmasıyla birlikte bazı kişiler kapı kapı dolaşarak ve insanları uyandırarak daha emin yerlere gitmelerini sağlar, uyarıları dikkate almayan veya iki katlı evlerine güvenenler ise yükseklerden aşağıya doğru hızla inen sellerden korunabilmek için üst katlara çıkarak veya bir şekilde suları aşarak canlarını kurtarabilir. 5 evin yıkıldığı ve taşan suyun ev, dükkân ve kahvehaneyle ekili alanları basarak eşyaları götürdüğü Alibeyköy'de ilk gün ölüm vakası bildirilmezse de bazı kişilerin kayıp olduğu, köydeki köprü'nün yıkıldığı ve 3-4 mandırayı içlerindeki koyun, inek ve mandalarla birlikte götürdüğü belirtilir,³ dükkânıyla birlikte denize sürüklenen Meyhaneci Todorî'nin cesedi ertesi gün bulunur.⁴

Şişli ve Darülaceze taraflarından inen sular, Çağlayan Köşkü'nü, Kâğıthane'deki ev ve bahçeleri basar, köşkün tarihi şadırvanıyla mermerlerini tahrip eder, ahırlardaki hayvanları sürükleyip götürür, halkın bir kısmı camiye ve bir kısmı da yüksek yerlere çıkarak canını kurtarabilir; her taraf su içinde olduğu için ertesi gün dahi bölgede dolaşmak mümkün olmaz;⁵ selde kaybolan köştekteki 4 askerden 2'sinin naşına ulaşılır.⁶ Kahvehane ve bazı evlerin yıkıldığı Ayasığa köyünde ise 5 kişi kaybolur.⁷

Sel muhtemelen en büyük hasarı Silahtarağa'da verir. Alibeyköy ve Kâğıthane'den gelen sular tarla, kulübe, kahvehane, bakkal, karakol, ev, önüne ne çıkarsa sürükler; Silahtarağa'da tamamlanmak üzere olan Elektrik Fabrikası barakalarındaki 400 işçinin önemli bir kısmıyla elektrik alet ve edevatı, kablo makaraları, benzin ve yağ depoları ve tuğla harmanlarını denize döker; işçilerin bir kısmı kurtarılırken bir kısmı boğulur. Haliç'in yüzeyi, fıçı, alet, edevat, enkaz,

.....

2 *Servet-i Fünun*, nr. 1165, 19 Eylül 1329, s. 485.

3 *Sabah*, nr. 8635, 1 Ekim 1913, s. 1.

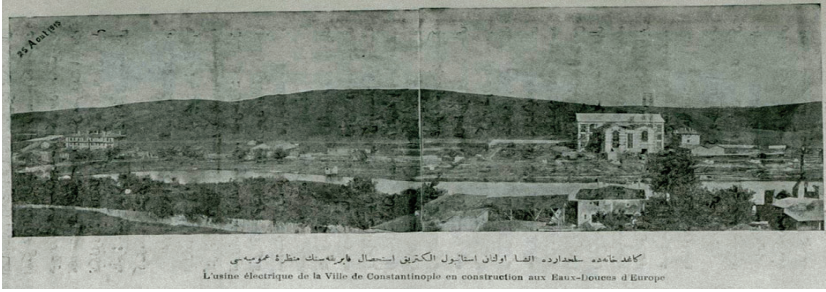
4 *Sabah*, nr. 8636, 2 Ekim 1913, s. 2.

5 *Sabah*, nr. 8635, 1 Ekim 1913, s. 1; *Tasfir-i Efkâr*, nr. 887, 1 Ekim 1913, s. 3.

6 *Sabah*, nr. 8637, 3 Ekim 1913, s. 3; *Tasfir-i Efkâr*, nr. 887, 1 Ekim 1913, s. 3.

7 *Sabah*, nr. 8636, 2 Ekim 1913, s. 2.

insan ve hayvan cesetleri dolar; eşya ve enkazın bir kısmı Unkapanı köprüsüne kadar ulaşır; deniz yüzeyinde kurtarılmayı bekleyen 100'ün üzerinde insanın imdat ve canhıraş feryatları, şiddetli fırtına, dalga ve yağmur yüzünden genelde karşılık bulamaz, suların kıyıya sürüklediği insanlar ise çevredekilerin yardımıyla kurtarılabilir.⁸ Şerif Efendi isimli birinin tuğla fabrikasında çalışan 4 Arnavut işçi sel sularına kapılarak kaybolur. Bulunabilen cesetler bazen Vizeli Abdullahoğlu Ahmed Çavuş'ta olduğu gibi suların öteye beriye çarpması neticesinde fena bir vaziyet aldığı için bekletilmeyerek bulunduğu yerde defnedilir.⁹

Resim 1: Silahtaraga Elektrik Fabrikası'nın Sel Öncesindeki Görünüşü (*Servet-i Fünun*, nr. 1165, 19 Eylül 1329, s. 484)

Kurtulan Elektrik Fabrikası işçilerinden biri sadece kendi barakalarından tespit edilebilen 6 kişinin boğulduğunu belirtir. Şiddetli fırtınanın oluşturduğu dev dalgalar Haliç'teki enkaz, ölü koyun, inek ve diğer hayvanlarla alet ve edevatı Bostan iskelesi üzerinden karaya savurur. Silahtaraga'dan Karaağaç'a kadar olan alandaki tuğla harmanları denize sürüklendiği için arazi adeta düz bir tarlaya dönüşür; seller Kâğıthane, Alibeyköy ve Silahtaraga'daki köprüleri yıktığı için ulaşım sekteye uğrar. Silahtaraga'da Tuğla Fabrikası işçilerine ait olup içindeki eşya, masa, kadeh ve içkilerle birlikte denize sürüklenen meyhane, dağılmaksızın Unkapanı köprüsüne kadar ulaşır; aynı şekilde 100 civarında tavuk da kümesleri içinde telef olur. Bölgedeki fabrika ve imalathanelerden denize sürüklenen beziryağı ve benzin

8 *Sabah*, nr. 8635, 1 Ekim 1913, s. 1; *Servet-i Fünun*, nr. 1165, 19 Eylül 1329, s. 485-86. Daha sade ve genel bir anlatım için bkz. *Tasfir-i Efkâr*, nr. 887, 1 Ekim 1913, s. 3.

9 *Sabah*, nr. 8637, 3 Ekim 1913, s. 3.

fiçileriyle¹⁰ Silahtarağa'da faaliyetlerini sürdüren Aksaraylı Arslanoğlu İstilyanos ile Kayserili İsak'ın yağ fabrikalarından sızan yağlar deniz yüzeyinde bir yağ tabakası oluşturur.¹¹

Elektrik Fabrikası işçilerinden tahminen 100'ü kurtulursa da geri kalanların akıbeti bilinemez. Buradaki jandarma kulübesindeki erlerden biri boğulur, diğeri de kaybolur; ayrıca bir bakkal vefat eder ve zabıtaya pek çok kayıp ihbarı yapılır; ancak bunların ne kadarının kurtulup başka yerlerde karaya çıktığı veya vefat ettiği bilinemediği için zayıat tablosu netleştirilemez. Sütlüce'ye getirilen eski Unkapanı köprüsü, halatlarından kurtularak İdare-i Mahsusa'nın eski vapurlarından Necid'e ve Necid de Samsun torpidosuna çarparak yaralar; ayrıca çarpmanın etkisiyle denize düşen bir er boğulur. Haliç Vapurları Şirketi'ne ait vapurlar da demirlerinden kurtulup Ayvansaray iskelesinden Unkapanı köprüsüne kadar sürüklenirse de herhangi bir kazaya neden olmaz. Ayvansaray iskelesiyle Haliç Vapurları Şirketi'nin rıhtımı parçalanır;¹² denize sürüklenen eşya ve enkaz ise Unkapanı köprüsünün gözlerini tıkar.¹³

Olaydan iki gün sonra Elektrik Fabrikası'ndaki tablo biraz daha netleşir; sel, fabrikanın 8 işçi barakasıyla jandarma kulübesi, şirketin hastahanesi, motor ve kablo makaraları, 100 teneke gazla 14 fiçı benzini götürür; şirket yetkilileri toplam zararın 20.000 lira civarında olduğunu belirtir. Olayın ikinci günü işçilerin bir kısmı fabrikaya gelerek ispat-ı vücut etmeleri neticesinde kayıp sayısı 50 kişiye kadar inerse de bunların bir kısmının kurtulmuş olabileceğine dair umutlar sürdürülür.¹⁴ Şirket müdürü, fabrikanın bu tür sellerden korunması amacıyla gerekli tedbirlerin alınacağını ve cesetleri çıkan iki işçinin ailelerine yardım yapılacağını basına açıklar.¹⁵

.....

10 *Sabah*, nr. 8635, 1 Ekim 1913, s. 1-2; *Tasfir-i Efkâr*, nr. 887, 1 Ekim 1913, s. 3.

11 *Sabah*, nr. 8636, 2 Ekim 1913, s. 2.

12 *Sabah*, nr. 8635, 1 Ekim 1913, s. 2.

13 *Tasfir-i Efkâr*, nr. 887, 1 Ekim 1913, s. 3.

14 *Sabah*, nr. 8636, 2 Ekim 1913, s. 2.

15 *Tasfir-i Efkâr*, nr. 888, 2 Ekim 1913, s. 3.

Resim 2: Selin Ardından Silahtarağa Elektrik Fabrikası'nın Genel Görünüşü (*Servet-i Fünun*, nr.

1165, 19 Eylül 1329, s. 481)

İstanbul sur içinde ev ve işyerlerini yer yer su basarsa da fazla bir hasar oluşmaz. Hasköy'de bostan, bahçe, ev, karakol ve dükkânlarla Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un bodrum katlarıyla mutfağını basan seller önemli tahribat yapar. Eyüp'te ise iskeleyle Eyüpsultan Camii arasındaki ev ve dükkânlarla Bostan iskelesi civarındaki türbeler 1 metre yüksekliğindeki suların altında kalır,¹⁶ Hünkâr iskelesi tamamen çöker, ayrıca II. Mahmud'un kızı Adile Sultan'la eşi Mehmed Ali Paşa'nın türbelerini basan sular içeride bulunan kıymetli eşyalara zarar verir.¹⁷

İlk gün sağlıklı haber alınamayan Kavaklar, Yenimahalle, Sarıyer ve Büyükdere'de binlerce kişinin felakete uğradığı yönünde farklı rivayetler dolaşır. Vapurla bölgeye giden *Sabah* gazetesi muhabiri, deniz yüzeyinde enkaz ve ev eşyalarının yüzdüğü, insanların denizden eşya topladığı, sellerin denizle buluştuğu yerlerde kum ve ağaç yığınlarının oluştuğu, sahildeki şose yolun yer yer bozulduğu, Rumelihisarı'yla Bebek arasının enkazla dolduğu, 9 evin tamamen

16 *Sabah*, nr. 8635, 1 Ekim 1913, s. 2. Daha sade ve genel bir anlatım için bkz. *Tasfir-i Efkar*, nr. 887, 1 Ekim 1913, s. 3.

17 *Sabah*, nr. 8636, 2 Ekim 1913, s. 2.

yıkılıp 20'sinin de çökmeye yüz tuttuğu Büyükdere'de İspanya sefaretinin önüne taş ve toprak yığıldığı, 3 kişinin vefat edip 1 kişinin kaybolduğu, 5-10 beygirin denize sürüklendiği, Sarıyer'de Arap mahallesinde derenin iki tarafındaki dükkân ve evlerin zarar gördüğü, halkın perişan ve çaresiz olduğu, resmî kaynaklar ise Sarıyer'de 27 ev tamamen ve 60 ev de kısmen yıkıldığı, çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğu 18 kişinin kayıp olduğu ve 2 kişinin de vefat ettiği yönünde bilgi verir.¹⁸

Sarıyer'de yaşanan felaketi doğrudan halkın ağzından ifade eden bir dilekçeye göre 24 saat durmaksızın yağan yağmurun neden olduğu sellerin köyün ortasından geçen dereyi daha önce görülmemiş bir şekilde taşırdığı, derenin her iki tarafındaki binaları çöp gibi sürüklediği ve geri kalanı da 3-4 metre suyla doldurarak içlerindeki eşyaları denize döktüğü için bütün köy halkını ekmeğe muhtaç bir duruma getirir.¹⁹

Sarıyer'de 18, Büyükdere'de 15 ve Rumelikavağı'nda da 4 kişinin boğularak öldüğü, ancak bunlardan sadece 9'unun cesedine ulaşılabilirdiği²⁰ belirtilir. Yandaki çınarın üzerine devrilmesi neticesinde çöken bir cami ile sellerin yarattığı tahribatta 5-6 evin yıkıldığı Rumelikavağı'nda kayan toprağın evlerin üzerine düşmesi sonucunda 7 kişinin cesedine ulaşılırken ilerleyen günlerde ölü sayısının daha da artabileceği söz konusu edilir. Yeniköy ve İstinye'de su baskınına uğrayan evlerdeki bazı eşyalarla tavuk, manda ve inek gibi evcil hayvanlar sele kapılarak telef olur. Büyükdere civarında birkaç kişiyi sağ olarak kurtaran 68 numaralı Şirket-i Hayriye vapuru, ayrıca birkaç kişinin cesedini de denizden çıkarır. Ortaköy'de ise 7 yaşında bir çocuk selde boğulur.²¹

.....

18 *Sabah*, nr. 8635, 1 Ekim 1913, s. 2. *Tasfir-i Efkâr*, ilk haberinde sellerin 15 ev, 15'ten fazla dükkân, polis karakolu ve 5-6 kahvehaneyi alıp götürdüğünü ve pek çok evin de ağır hasara uğradığını (nr. 887, 1 Ekim 1913, s. 3); ikinci gün ise 19 evle 13 dükkânın tamamen ve 75 evle 5-6 dükkânın da kısmen yıkıldığını belirtir (*Tasfir-i Efkâr*, nr. 888, 2 Ekim 1913, s. 3).

19 2 Ekim 1913, BOA, BEO, 4219/316354.

20 *Sabah*, nr. 8636, 2 Ekim 1913, s. 2; *Tasfir-i Efkâr*, nr. 888, 2 Ekim 1913, s. 3.

21 *Sabah*, nr. 8635, 1 Ekim 1913, s. 3. Ayrıca bkz. *Tasfir-i Efkâr*, nr. 888, 2 Ekim 1913, s. 3. *Tasfir-i Efkâr*, 7 kişinin cesedinin çıkarıldığı toprak kaymasının

Aşırı yağmurların neden olduğu seller, Anadolu yakasında da etkili olur. Beykoz çayırından geçen dere taşarak eski Kâğıt Fabrikası'nın bir kısmını yıkar, ayrıca Beykoz Tokat Orman Şirketi'ne ait keresteler denize sürüklenir. Çayır civarında bulunan 100-150 koyun ve 10-15 manda, inek ve beygir telef olur. Tokat Köşkü yolu üzerindeki kâğıt köprü ile Göksu deresi üzerindeki 3 ahşap köprü yıkılır. 2 kişinin kayıp olduğu Anadolukavağı'nda ağacın devrilmesi sonucu yıkılan dükkânın içinde bulunan bir kişi vefat eder. Bu arada Kavak'ta 3, Arnavutköy'de ve Ortaköy sahillerinde de birer olmak toplam 5 kişinin cesedine ulaşılır. Silahtarağa Elektrik Fabrikası'ndaki işçi barakalarında yatarken denize sürüklenen işçilerden biri, gece saat 10'dan sabah gün ışıyınca kadar ıslak ve çıplak bir vaziyette barakanın kapısına tutunmak suretiyle hayatta kalabildiğini anlatır.²²

İlerleyen günlerde sele kapılıp vefat eden kişilerin denizde veya karada na'şlarının bulunduğuna dair haberler basında yer alır.²³ Öte yandan Kavak'taki Manastırağzı Karantinası'nın doktoru Cemil Süleyman Bey, sel ve toprak kaymasının etkili olduğu karantinahane bekleyen 1.000 civarındaki göçmenden ne kadarının öldüğüne dair tespit ve aramaların sürdüğü, sadece bir aileden 6 kişinin cesedine ulaşıldığı ve göçmenlerin bölgeden tahliyeleri amacıyla Sıhhiye Nezareti'nden gemi talep edildiği yönünde basını bilgilendirir.²⁴

Zamanla ilginç ayrıntılar da ortaya çıkmaya devam eder. Selin olduğu gece, Karaağaç iskelesinin karşısındaki adada bulunan eski bir deniz hamamında alem yapan 4 erkekle 2 kadın yağmur ve fırtınaya yakalanır. Fırtınanın etkisiyle büyüyüp adayı kaplayan dev dalgalar, köhne deniz hamamını yerinden sökerek Unkapanı köprüsüne kadar sürükler. Halk söz konusu alemcilerin feryat ve yardım ılgıllıklarını kıyından işitir.²⁵ Neticede Unkapanı köprüsüne kadar sürüklenen 6 alemci Azapkapısı civarında kurtarılarak karaya çıkarılır.²⁶ Öte

.....

Anadolukavağı'nda olduğunu ve İstinye'de bazı evlerle ahırların yıkıldığını yazar (nr. 887, 1 Ekim 1913, s. 3).

22 *Sabah*, nr. 8635, 1 Ekim 1913, s. 3.

23 *Sabah*, nr. 8638, 4 Ekim 1913, s. 3; nr. 8639, 5 Ekim 1913, s. 2; nr. 8642, 8 Ekim 1913, s. 3; nr. 8643, 9 Ekim 1913, s. 2; *Tasfir-i Efkâr*, nr. 891, 5 Ekim 1913, s. 3.

24 *Tasfir-i Efkâr*, nr. 887, 1 Ekim 1913, s. 3.

25 *Sabah*, nr. 8637, 3 Ekim 1913, s. 3.

26 *Sabah*, nr. 8638, 4 Ekim 1913, s. 3.

yandan selden güçlkle hayatını kurtaran Mevlanzade Rıfat Bey'in kardeşı Dr. Kolağası Ahmed Vicdani Bey'in evinde bulunan 1.200 lira değerindeki değerli kâğıtla (*evrak-ı nakdiye*) 280 lira tutarındaki eşyası zayı olduğu için eşi cinnet geçirir.²⁷

Devletin Aldığı Tedbirler

Sorunun ortaya çıkmasından itibaren zabıta, asker ve belediye işçilerini halka yardımcı olmaları ve selin tortularını temizlemeleri amacıyla seferber ederek sahaya süren ve tahribatın büyük olduğu yerlerdeki kazazedelere ekmek gönderen hükümet, Sarıyer gibi sellerden fazlaca etkilenen yerlerde hem arama kurtarma çalışmalarının engellenmemesi hem de yeni kazalara meydan verilmemesi için halk açısından tehlikeli olabilecek yerleri askerî kordon altına alarak girişe izin vermez;²⁸ ayrıca, Şehremaneti'nin talebi üzerine 1912 Şarköy Depremi için toplanan yardımlardan 200 lirayı Sarıyer'de felaketzedelerin acil ihtiyaçları için harcar.²⁹

Dahiliye Nazırı Talat Bey ve Polis Müdürü Azmi Bey, sellerden etkilenen yerlere giderek felakete dair alınacak tedbirlerle ilgili gerekli emirleri verir; ayrıca, Şehremini Yardımcısı Salim Paşa, yanına aldığı üst düzey görevliler, 100 civarında işçi ve yeteri kadar alet ve edevatla birlikte vapurla Sarıyer'e giderek enkaz kaldırma çalışmalarını başlatır. Ulaşımın normale dönebilmesi için yıkılan veya tahrip olan köprülerin yapım ve onarımına öncelik verilir; Rumelikavağı'nda bulunan 200 asker sahaya sürülerek yolları temizleme, evi yıkılan veya oturulamayacak durumda olanları güvenli yerlere yerleştirme ve ekmek dağıtma çalışmaları başlatılır.

Anadoluhisarı Belediye Başkanı Mazlum Bey, maiyetiyle birlikte hasar tespiti amacıyla bölgeye gider; Şehremaneti de Akbaba ve Dereseki köyleri ahalisine çadır gönderir. 30 Eylül günü yanına doktor ve çavuşları alarak Haliç sahiline ve Silahtarağa Elektrik Fabrikası'na giderek incelemelerde bulunan Beyoğlu Belediye Başkanı Ahmed İhsan Bey, basına verdiği demeçte Kâğıthane'den Unkapanı ve Galata köprüsüne kadar olan alanda denizin enkazla dolduğunu

.....

27 *Tasfir-i Efkar*, nr. 888, 2 Ekim 1913, s. 3.

28 *Sabah*, nr. 8635, 1 Ekim 1913, s. 2.

29 23 Ekim 1913, BOA, DH.MUI, 168/20.

ve Elektrik Fabrikası'nın çimento duvarlarının dahi yıkıldığını söyler; en az 40 işçinin boğularak öldüğü tahmin edilen³⁰ bu fabrika “hak ile yeksân” olur.³¹

Resim 3: Selin Silahtarağa Elektrik Fabrikası'nda Yarattığı Tahrifat (*Tasfir-i Efkâr*, nr. 889, 3 Ekim 1913, s. 1.)

Şehremaneti, işçileri ve askerleri devreye sokarak Sarıyer, Büyükdere ve Rumelikavağı gibi selden en çok etkilenen yerlerde çöken veya çökmeye yüz tutan evlerin halk sağlığı açısından tehlikeli olabilecek yerlerini yıkıp yolları temizlemeye başlar; Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Akbaba ve Dereseği halkına 100 takım elbiseyle gıda yardımı yapar. Bu arada krizi fırsata çevirmek isteyenlere yönelik bazı tedbirler alınarak denize sürüklenmiş olan eşyalar zabıta tarafından toplanır;³² ayrıca, Eyüp Jandarma Kumandanlığı, bazı kişilerin ganimet gayesiyle kayık ve sandal kiralayarak denizin yüzeyinden topladıkları eşyalara el koyar.³³

.....

30 *Sabah*, nr. 8635, 1 Ekim 1913, s. 3. Ayrıca bkz. *Tasfir-i Efkâr*, nr. 887, 1 Ekim 1913, s. 3.

31 *Tasfir-i Efkâr*, nr. 889, 3 Ekim 1913, s. 1.

32 *Sabah*, nr. 8636, 2 Ekim 1913, s. 2-3. Ayrıca bkz. *Tasfir-i Efkâr*, nr. 887, 1 Ekim 1913, s. 3; nr. 888, 2 Ekim 1913, s. 3.

33 *Sabah*, nr. 8637, 3 Ekim 1913, s. 3.

Akbaba ve Dereseki’de evi yıkılanların bir kısmının komşuların sağlam olan evlerine yerleştirildiğini ve 13 kişilik iki ailenin Abraham Paşa Köşkü’ne yerleştirilme kararı alındığını İstanbul valiliğine rapor eden Beykoz Kaymakamlığı, ayrıca büyük hasara uğrayan Anadolukavağı’nda enkaz kaldırma amacıyla mühendis, işçi ve asker gönderilmesini ve bir kısmının yıkıldığı yukarıda belirtilen Beykoz Kâğıt Fabrikası’nda da makinelerin korunması için tedbir alınmasını ister.³⁴

Sarıyer halkı, imam, muhtar ve ihtiyar heyetinin bir salgın hastalığa neden olmaması ve su taşkınlarının yaptığı tahribatın izlerinin kaldırılması amacıyla yaptığı başvuru üzerine imkânlar ölçüsünde çalışmalar hızlandırılır, ancak aradan iki ay geçtiği halde Sarıyer’deki enkazın ve selin izlerinin hâlâ yok edilememesi,³⁵ hem buradaki tahribatın büyüklüğünü hem de çalışmaların tamamlanamadığını gösterir.

Sellerden zarar gören memur, mazul ve maaşlı insanların sıkıntılarını azaltmak isteyen hükümet, bu konuyla ilgili biraz tereddütlü kararlar alır. Nitekim önce Mesarburnu, Büyükdere, İstinye ve Eyüp taraflarında oturup sellerden evleri tamamen veya kısmen yıkılan memur, mazul, emekli, dul ve yetimlere, mahalle imam ve muhtarlarıyla belediyeden onaylı durumlarını belirtir bir ilmuhaber getirmeleri durumunda birikmiş maaşlarına mahsuben birer maaş verilmesi için Maliye Nezareti’ne emir verir;³⁶ ardından Haziran maaşından itibaren dört taksitte geri alınmak üzere *avans*, yani bir nevi borç olarak birer maaş verilmesi³⁷ ve nihayet 12 Ekim 1913’te de o zamana kadar ödenmemiş maaşlarının bir kerede ödenmesi kararı alır.³⁸

Yakından bakıldığında hükümetin birbiriyle çelişir gibi görünen bu kararlarının halkın yaptığı başvurulara göre şekillendiği görülür. Nitekim birer maaş ödenmesi yönünde hükümetin aldığı bi-

.....

34 30 Kasım 1913, BOA, DH.MUI, 168/3.

35 30 Kasım 1913, BOA, DH.İD, 49/7.

36 *Sabah*, nr. 8637, 3 Ekim 1913, s. 3; nr. 8642, 8 Ekim 1913, s. 2.

37 6 Ekim 1913, BOA, BEO, 4219/316414.

38 BOA, MV, 181/10; BOA, BEO, 4221/316560.

rinci karar, 2 Ekim 1913'te, yani selin etkilerinin ortaya çıktığı ikinci gün Sarıyer köyü muhtarlarıyla ihtiyar heyetinin³⁹ ve son kararı olan birikmiş maaşların bir kerede ödenmesi kararı da zararlarının büyük olduğu ve verilecek bir maaşın yeterli gelmeyeceği yönünde emekli askerler adına Baytar Kaymakamı İsmail Hakkı ile arkadaşlarının yaptığı başvuru üzerine alınır.⁴⁰ Öte yandan ilk hükümet kararında zikredilen yukarıdaki dört yerin dışında kalan maaş sahiplerinin kendilerine yardımcı olunması için hükümete yaptığı başvurular karşılık bulur; hükümet, bu kararın sel mağduru maaş sahiplerinin tamamına uygulanması yönünde 15 Ekim 1913 tarihli bir karar alır; ancak Maliye Nezareti, hazineye para olmadığını gerekçesiyle bu karara itiraz eder.⁴¹

Polis Umum Müdürlüğü, selde yıkılan Sarıyer Polis Karakolu'nda görevli 16 polise birer yatak ve yorgan verir, ayrıca çamaşır gibi bazı ihtiyaçlarını karşılar. Müdürün sıkıntılı zamanlarda halkın yardımına koşacak ilk güç olan polisler bu gibi yardımlar yapılmadığı takdirde polisin toplumsal afetlerde kendi canının ve malının derdine düşerek halkı ihmal edeceği düşüncesiyle böyle bir yardımın yapılmasını istemesi ilginç ve önemlidir.⁴²

Yaveri Hafız İbrahim Bey'i ilk gün Eyüp ve ikinci gün de Boğaziçi taraflarına göndererek felakete uğrayan halka üzüntü ve selamlarını ileten⁴³ Sultan Mehmed Reşad, ayrıca Sarıyer, Eyüp ve Marmara adasında selden zarar görenlere dağıtılmak üzere 150'er liradan toplam 450 lira bağışlar.⁴⁴ Öte yandan Fransa Sefiri Louis Maurice Bompard'ın eşiyle kızı Sarıyer'deki felaketzedeleri ziyaret ederek yatak ve yorgan dağıtır.⁴⁵

.....

39 BOA, BEO, 4219/316354.

40 8 Ekim 1913, BOA, BEO, 4220/316466. Maliye Nezareti, hükümetin aldığı bu kararı merkez memurlarına duyurursa da bazı birimlerde bu konuda başvuru olmadığı için karar arşive (*hıfz*) kaldırılır (8 Ekim 1913, BOA, DH.EUM.MH, 66/51).

41 18 Ekim 1913, BOA, BEO, 4222/316636. Bu kararın uygulandığına dair bir örnek için bkz. BOA, ML.EEM, 1020/20.

42 4 Kasım 1913, BOA, DH.EUM.MH, 70/14.

43 *Sabah*, nr. 8636, 2 Ekim 1913, s. 2.

44 *Sabah*, nr. 8646, 12 Ekim 1913, s. 2.

45 *Tasfir-i Efkâr*, nr. 900, 1 Kasım 1913, s. 4.

Hükümet, ilk şaşkınlığın ardından hayatı normale döndürebilmek amacıyla öncelikle yol ve köprülerin durumunu ele alır. Mühendislerin yaptığı çalışmalar neticesinde Şişli-Tarabya yolundaki hasarın maliyetinin 15.000 lira civarında olduğu ve Silahtarağa köprüsünün de 3.000 lira harcanarak kâgir olarak yapılabileceği ortaya çıkar. Şehremaneti'nin şehir genelinde kaldırım, kanalizasyon ve köprü gibi altyapı hasarının 50.000 lira civarında olduğu tahmin edilir. Demiryolunun tahrip olan Yeşilköy-Küçükçekmece kısmı onarılarak banliyö seferlerinin başladığı ve Çekmece-Kabakça arasındaki hasarın da onarılarak 2 Ekim öğleden sonra seferlerin başlayabileceği bildirilir. Sarıyer'de yıkılan büyük köprünün yerine geçici bir köprü yapılmak üzere gerekli malzemeler bölgeye gönderilir;⁴⁶ selden iki gün sonra yıkılan köprülerin inşası başlatılır; ayrıca, büyük tahribatın olduğu Sarıyer'de derenin etrafının istimlak edilerek geniş bir cadde yapılması ve böylece ileride oluşabilecek benzer tehlikelerin bertaraf edilmesi planlanır.⁴⁷ Öte yandan yarıya kadar çamura saplanmış olan telgraf direkleri temizlenerek kesilmiş olan telgraf ve telefon haberleşmesi de yeniden başlatılır.⁴⁸

Şehremaneti, hasarın ciddi ve ayrıntılı bir şekilde belirlenip yaraların sarılabilmesi için belediye uzmanı İrfan Bey'le Necip Bey'in başkanlığı altında iki komisyon kurarak birini Anadolu ve diğerini de Rumeli sahiline gönderir. Öte yandan Sarıyer halkı seçtikleri bir heyeti Şehremaneti'ne göndererek zarar tespit ve tamir işlerinin bir an önce başlatılmasını ister. Bu arada Sarıyer'deki geçici köprü inşaatında çalışan 5 işçinin iskelenin çökmesi neticesinde yaralanması⁴⁹ ve geçici köprü yapıldıktan sonra Albay Recep Vehbi Bey'in evlatlığı 5 yaşındaki Mustafa'nın köprüden düşerek sol ayağını kırması gibi bazı talihsiz olaylar yaşanır.⁵⁰ Öte yandan Eyüp'te sellerin getirdiği

.....

46 *Sabah*, nr. 8636, 2 Ekim 1913, s. 2-3. Demiryolundaki tahribat ve ayrıntılar için ayrıca bkz. *Tasfir-i Efkâr*, nr. 887, 1 Ekim 1913, s. 3; nr. 889, 3 Ekim 1913, s. 3.

47 *Sabah*, nr. 8637, 3 Ekim 1913, s. 3.

48 *Sabah*, nr. 8637, 3 Ekim 1913, s. 3.

49 *Sabah*, nr. 8639, 5 Ekim 1913, s. 2; *Tasfir-i Efkâr*, nr. 891, 5 Ekim 1913, s. 3. Hasarlı binaların tamiriyle ilgili prosedürle ilgili güzel bir örnek için bkz. 11 Aralık 1913, BOA, MLEEM, 1033/17.

50 *Tasfir-i Efkâr*, nr. 900, 1 Kasım 1913, s. 4.

kum ve enkazı temizlemek üzere devletin görevlendirdiği kişilerin azlığı halkın tepkisini çektiği için işçi sayısının arttırılması istenir.⁵¹

Sonuç ve Değerlendirme

İnsanlığın doğaya karşı mücadelesi insanın varlığıyla yaşıttır. Büyük ve sarsıcı doğa olaylarının ortaya çıkmadan önce verdiği işaretleri tecrübî olarak değerlendiren insanoğlu yağmur ve sel gibi bazılarına karşı bir dereceye kadar da olsa rasathaneler aracılığıyla bazı önlemler alabilme imkânına sahiptir. Bu imkânlar önleyici bazı tedbirlerle birleşince bu türden doğa olaylarının insanlara zarar verme oranı tamamen ortadan kaldırılamasa bile azaltılabilir. Bu olayda olduğu gibi doğanın kurallarına aykırı davranılması ise bu tip doğa olaylarını insanlar için daha tahrip edici bir hale getirir.

Sorun biraz daha somutlaştırılacak olursa İstanbul sur içinin kayda değer bir zarar görmemesi ve selin genelde dere yatağında ki yerleşimlere hasar vermesi, yaşanan sorunun önemli ölçüde insan kaynaklı olduğunu ortaya koyar. İmkânları sınırlı olan ve kendine başını sokacak bir yer arayan sıradan insanın durumu bir dereceye kadar anlaşılabilir; ancak en büyük insan kaybının yaşandığı yerlerden biri olan Silahtarağa Elektrik Fabrikası için Kâğıthane deresi vadisinin seçilmesi hususu nasıl izah edilebilir. İstanbul'un aydınlatılmasından binalarda yapılacak asansörlere, telefon ve tramvaylara kadar pek çok alanda kullanılmak üzere 150.000 lira harcanarak yapılan ve o sırada inşaatı tamamlanmak üzere olan Silahtarağa Elektrik Fabrikası'nın açılışı ve dolayısıyla çekim gücü olarak ilk defa elektrikten yararlanacak olan elektrikli tramvayların devreye girmesi sellerin yaptığı tahribat yüzünden Ocak 1914'ten Mart 1914'e ertelenir.⁵²

Bu yazının ortaya koyduğu önemli sonuçlardan biri özellikle Haliç sahillerinde bulunan fabrika ve imalathanelerden denize sürüklenen ve sızan beziryağı, gaz yağı ve benzin gibi kimyasalların Haliç'te kalın bir yağ tabakası oluşturarak ciddi bir çevre kirliliğine ve felaketine neden olduğudur. Basın, ilk günlerde sayfalarına yansıttığı çevre kirliliğiyle ilgili bu bilgi kırıntılarının üzerine daha faz-

.....

51 *Sabah*, nr. 8647, 13 Ekim 1913, s. 3.

52 *Sabah*, nr. 8635, 1 Ekim 1913, s. 3.

la gitmediği/gidemediği ve ortaya çıkan çevre felaketinin nasıl bir şekilde sonuçlandığını yaz[a]madığı için bilgilerimiz bundan öteye geçememektedir.

Yazının ortaya koyduğu diğer bir sonuç da ilk günlerde kayıplarla ilgili genel ve kaba da olsa bilgi veren basınının daha sonra seller ve yarattığı tahribatla ilgili suskunluğa bürünmesidir. Konuyla ilgili haberlerin kısa bir süre sonra Osmanlı basınından kaybolması ve sanki hiçbir şey olmamış gibi hayatın devam etmesi, basınının sansürlendiği ya da yaşanan bu sosyal felaketin Balkan sorunuyla siyasi problemlerin gölgesinde kalarak unutulduğu ihtimallerini akla getirir. İlk günlerde şehrin her tarafına muhabir gönderip tahribatı yerinde görerek aldığı bilgileri kamuoyuna duyuran basınının daha sonra suskunluğa bürünmesi anlaşılır gibi değildir. Öte yandan ulaşabildiğimiz Osmanlı arşiv belgelerinin yaşanan sorunla mütenasip bir ciddiyet, sayı ve içerikte olmaması da gariptir.